

Çelişik Türçülük Ölçeği: Ölçek Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Berk Efe Altınal¹, Göklem Tekdemir²

Altınal, B. E. ve Tekdemir, G. (2020). Çelişik Türçülük Ölçeği: Ölçek geliştirme, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Nesne*, 8(18), 492-506. DOI: 10.7816/nesne-08-18-09

Anahtar kelimeler
Türçülük, çelişik türçülük ölçeği, hayvan hakları, ayrımcılık, hayvan etiği

Keywords
Speciesism, ambivalent speciesism scale, animal rights, discrimination, animal ethics

Öz

Bu çalışmanın amacı hayvanların ötekileştirilmesi ve hayvanlara yönelik önyargı ve ayrımcılık anlamına gelen türçülük olgusunun ölçülebilmesi amacıyla güncel hayvan etiği çalışmaları ile uyumlu bir ölçek geliştirmektir. Çelişik türçülük ölçeğini oluşturma amacıyla hayvan etiği alanyazını ve insan-hayvan ilişkilerini ele alan sosyal psikoloji çalışmaları incelenerek bir madde havuzu oluşturulmuş, ardından hayvan hakları üzerine çalışan kişiler ve psikolojide ölçme ve değerlendirme uzmanı olan kişilerden görüşler alınarak maddeler düzenlenmiştir. Ölçek 7 dereceli likert tipinde tasarlanmıştır. Deneme formu, Türçülük Ölçeği, Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği ve Temel Empati Ölçeği ile beraber katılımcılara uygulanmıştır. Katılımcılar kartopu örnekleme tekniği kullanılarak hayvan kullanımı bağlamında farklı yaşam tarzlarını temsil eden kişilerden seçilmiştir. Çalışmanın katılımcıları 64'ü erkek, 217'si kadın ve 7'si iki cinsiyetin haricinde olan 288 kişidir. Ölçeğin deneme formunda 24 madde yer alırken, yapılan analizler sonucunda bu maddelerden dokuzu elenmiştir. Ölçeğin 15 maddelik son halinin $\alpha=.90$ puan ile yüksek güvenilirliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin maddeleri, insan üstünlüğü inancı, korumacı türçülük ve dilde türçülük olmak üzere üç ayrı alt boyuta dağılmaktadır. Ölçekten alınan puanların, beklenildiği üzere, türçülüğü ölçen diğer ölçekten ve sosyal baskınlık yönelimi ölçeğinden alınan puanlarla pozitif korelasyon içinde olduğu tespit edilmiştir. Ölçekten alınan puanlar, hayvan kullanımına dair yaşam tarzlarını içeren gruplara beklenildiği şekilde dağılmıştır. Bu veriler, ölçeğin geçerliliğini gösteren bulgular olarak değerlendirilmiştir.

Ambivalent Speciesism Scale: Development, Validity and Reliability

Abstract

The aim of this study is to develop a scale compatible with current animal ethics studies to measure the phenomenon of speciesism, that is marginalization of animals and prejudice and discrimination against animals. In order to develop the Ambivalent Speciesism Scale, an item pool was created by examining the animal ethics literature and social psychology studies on human-animal relations, and then the items were edited by taking the opinions of people studying animal rights and experts in measurement and evaluation in psychology. The scale is designed in 7-point Likert type. The trial form was applied to the participants together with the Speciesism Scale, the Social Dominance Orientation Scale and the Basic Empathy Scale. Participants were selected from individuals representing different lifestyles in the context of animal use, using the snowball sampling technique. The study was conducted with 288 participants; 64 men, 217 women and, 7 of whom are not of both genders. While there were 24 items in the trial form of the scale, nine of these items were eliminated as a result of the factor analysis. The final form of the scale with 15 items has a high reliability (.90). The items of the scale are divided into three dimensions: belief in human superiority, protective speciesism, and speciesism in language. It was determined that the scores obtained from the scale were in positive correlation with the scores obtained from the other scale measuring speciesism and the social dominance orientation scale, as expected. The scores obtained from the scale are distributed as expected among the groups that include lifestyles related to animal use. These data were evaluated as findings showing the validity of the scale.

Makale Bilgisi
Geliş tarihi: 11 Nisan 2020
Düzeltilme tarihi: 3 Aralık 2020
Kabul tarihi: 7 Aralık 2020

Yazar Notu: Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

DOI: 10.7816/nesne-08-18-09

¹ Öğr. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Çocuk Gelişimi (İngilizce) Bölümü, bealtinal(at)gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6987-8012

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, tekdemir(at)istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5988-4176

İnsanların, insan harici hayvanlara yönelik tutum ve davranışları kendi içinde birçok çelişkiyi barındıran karmaşık bir yapıya sahiptir. Kediler ya da köpekler gibi bazı hayvan türleri pek çok kişi tarafından evlerinin, ailelerinin bir parçası olarak kabul edilmekte, bu hayvanlara yönelik şiddet eylemleri toplumun geniş kesimlerinde tepkiye sebep olmaktadır. Diğer yandan hayvansal tarımda her yıl başka türlerden milyarlarca hayvan gıda ya da giyim hammaddesi olmak üzere yetiştirilmekte ve öldürülmekte, yüz binlercesi deney malzemesi ya da eğlence aracı olarak kullanılmaktadır. İnsan harici hayvanlarla olan ilişkinin bu karmaşık doğası ahlak felsefesinin konusu olmuştur. Ancak hayvanların insanlara hizmet etmek için yaratıldıkları, ruhları olmadığı ya da ahlaken fail olmalarını sağlayacak bir zihinsel yapıya sahip olmamaları gibi gerekçelerle insan dışı hayvanlar yakın döneme kadar ahlak alanının dışında tutulmuşlardır.

18 yüzyılda Britanyalı düşünür Bentham (1789/1970), tüm hayvanların acı çekmemekten çıkarları olduğuna dikkat çekmiş ve akıl yürütme ya da düşünebilme gibi yetilerin varlığının herhangi bir acıyı dikkate alıp almama konusuyla ilintisiz olduğunu savunmuştur. Bentham'ın bu görüşleri, Birleşik Krallık başta olmak üzere birçok ülkede hayvanlara yönelik muameleleri düzenleyen yasaların çıkmasına öncülük etmiş, hayvan refahı olarak bilinen kavramın temelini atmıştır. Hayvan refahı, insan harici hayvanların insanlar tarafından gıda, giyim ve diğer amaçlarla kullanılırken belli standartların uygulanması ve belli sınırların gözetilmesi gerektiğini savunan görüştür. Hayvan refahı görüşü, 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan hayvan hakları hareketleri tarafından yoğun bir biçimde eleştirilmiştir. Eleştirilerin kaynağı, hayvan refahı kavramının hayvanların insan kullanımına açık birer varlık olduğu fikrini destekliyor olması, böylece bir sömürü ve şiddet biçimi olarak görülen hayvan kullanımının sürdürülmesine zemin hazırlanmasıdır. Hayvan hakları görüşüne göre, hayvan kullanımının sınırlandırılması değil, sonlandırılması gerekmektedir (Francione ve Garner, 2010).

İnsanların, insan harici hayvanlarla olan ilişkilerinin karmaşık ve çelişkili doğasına dair çalışmalar yakın zamanda sosyal psikolojide de karşılığını bulmuştur. Toplumun insan harici hayvanlara yönelik geleneksel ya da alışlagelmiş muamele biçimlerinin dışında kalan muamele biçimleri “hayvanlara yönelik kötü davranış” çerçevesi içerisinde incelenmektedir (Ascione, 1993). Ancak bu çerçeve hayvanlara yönelik rutin yetiştirme, kesilme, sağılma, avlanma, deney aracı olarak kullanma, sergileme gibi davranışları kapsamamakta, yalnızca bu tarz alışlagelmiş davranışların dışına çıkan şiddet biçimlerini psikopatolojik bir çerçeveden değerlendirmektedir.

Bastian ve Loughnan (2017) ise Et Paradoksu kavramı çerçevesinde yaptıkları çalışmada birçok kişinin hayvanlara zarar vermeyi yanlış bulması ya da hayvanlara zarar vermek istememesi ancak hayvanlara zarar veren ve hayvanların öldürülmesini gerektiren bir beslenme biçimini sürdürmesi şeklinde tarif edilebilecek bilişsel çelişkiyi incelemiştir. Bu bilişsel çelişkinin ortaya çıkardığı negatif duygulanımlar ve olumsuz benlik algısıyla, insan harici hayvanların çektiği acının ya da sahip oldukları zihnin inkâr edilmesi, eylemin sorumluluğunun belirsizleştirilmesi ve başkalarının daha kötü bulunan davranışlarının sert bir biçimde eleştirilmesi gibi yollarla baş edilmektedir. Bunların yanı sıra, hayvansal ürünlerin tüketimi alışkanlık olarak sürdürülmekte, diğer insanların da bu tüketimi sürdürdükleri gözlemlenerek normalleştirilmekte, bunların yanı sıra kurumsallaşmakta ve ritüel haline getirilmekte, böylece eylemin taşıdığı ahlaki yük belirsizleşmektedir (Bastian ve Loughnan, 2017).

Bastian ve Loughnan'ın (2017) çalışması, Piazza ve arkadaşlarının (2015) hayvan kullanımının rasyonelleştirilmesindeki 4 etmen kavramsallaştırması ile paralellik taşımaktadır. Bu kavramsallaştırmaya

göre, insanlar, insan harici hayvanlara zarar verdiğini bildikleri halde et tüketimlerini sürdürür ve bunu yapmalarının gerekçesi olarak et tüketiminin doğal, normal, gerekli, hoşnutluk verici olmasını gösterirler. Bu unsurlar sadece et tüketimi ile sınırlı kalmamakta, diğer hayvan kullanımı biçimlerini de kapsamaktadır. (Piazza, Cooper ve Slater-Johnson, 2019). Yaygın olarak görülen dört rasyonelleştirme unsurunun yanı sıra, hayvan kullanımını rasyonelleştirme araçları arasında hayvanlara iyi muamele edildiği, hayvanlara iyi bir yaşam sunulduğu ya da ölümlerinin acısız bir biçimde gerçekleştirildiği inançları da bulgulanmıştır (Piazza, Cooper ve Slater-Johnson, 2019).

Türçülük (speciesism) ifadesi ilk olarak 1970 yılında Richard Ryder tarafından üniversitelerdeki araştırma laboratuvarlarında hayvanlar üzerinde gerçekleştirilen deneylere karşı hazırlanmış olan bir bildiri metninde kullanılmıştır (Ryder, 2004). Türçülük kavramının açık bir şekilde tanımlandığı ilk kaynak ise ahlak felsefesi üzerine çalışan Peter Singer'ın *Hayvan Özgürleşmesi* (2005) kitabında yer alır. Singer türçülük kavramını “bir kişinin kendi biyolojik türünün çıkarları lehine ve diğer biyolojik türlerin çıkarları aleyhine, önyargılı ya da yanlı davranmasıdır.” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım, ırkçılık, cinsiyetçilik gibi belli insan gruplarına yönelik önyargı ve ayrımcılık biçimleriyle insan harici hayvanlar yönelik düşünme ve muamele etme biçimleri arasında paralellik kurmaktadır. Bu sebeple “türçülük” kavramı sosyal psikoloji içerisinde bu ayrımcılık biçimleriyle benzer bir yapıda incelenmekte, insanlar ile insan harici hayvanlar arası ilişkiler, sosyal baskınlık yönelimi kavramsal çerçevesi içerisinde değerlendirilmektedir (Dhont, Hodson, Leite, 2016).

Sosyal psikoloji alanyazınında türçülük kavramının işe vuruk olarak tanımlanmasıyla ilgili bir girişimde bulunulmuştur. Caviola, Everett ve Faber (2018) türçülüğü ölçülebilir hale getirmek üzere altı maddelik bir ölçek geliştirmiştir. Ölçeğin ilk maddesi insan harici hayvanların insanlara göre daha az ahlaki değer taşıdığı ifadesini içermektedir. Ölçeğin takip eden dört maddesi hayvan kullanımına ilişkin çeşitli uygulamalara dair ifadeler içermektedir. Bunlar sırasıyla hayvanların genel olarak kullanılması, hayvanların sirklerde eğlence amaçlı kullanılmaları, hayvanların alınıp satılabilmeleri ve son olarak hayvanlar üzerinde bilimsel deneyler gerçekleştirilmesi olarak belirlenmiştir. Ölçekte hayvanların gıda ya da giyim hammaddesi ya da kaynağı olarak kullanımına dair bir madde bulunmamaktadır. Francione (2012), sayısal olarak bakıldığında insanların en yaygın hayvan kullanımının yiyecek amaçlı hayvan kullanımı olduğunu vurgular. Bu hem etkilenen hayvanların sayısı açısından böyledir hem de tutumun davranışa dökülme sıklığının en yüksek olduğu alanlardan biri yiyecektir, insanlar hayatlarında birkaç kez sirk gösterisi izler ama günde en az birkaç defa yemek yerler. Bu sebeple türçülüğü ve hayvanlara yönelik tutumları ölçerken hayvanların yiyecek hammaddesi ve kaynağı olarak kullanımını dışarıda bırakmak dış geçerlilik açısından problem teşkil edebilir. Ölçeğin maddelerin biri ise şempanzelerin işkence görmeme ya da yaşama hakkına sahip olmalarıyla ilgili bir ifade içermektedir. Şempanzelerin ya da genel olarak primatların insanlara benzerlikleri sebebiyle diğer hayvanlardan ayrı bir yere konulması alanda çalışan bilim insanları ve felsefeciler tarafından eleştirilmekte ve türçülüğün bir çeşidi olarak değerlendirilmektedir (Burghardt, 1997; Bekoff, 1998; Francione, 2006). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda türçülüğü ölçme amacı taşıyan bir ölçekte başka hiçbir hayvanın ismi özel olarak zikredilmezken şempanzelere yönelik bir madde bulunması alandaki güncel hayvan etiği çalışmaları bakımından sorunludur.

Türçülük kavramı, insan harici hayvanların çıkarlarının eşit gözetime tabi tutulmadığını ima ediyor olmakla beraber, insan harici hayvanların ahlaki değerlendirmenin tamamen dışında tutulması anlamı taşımak zorunda değildir. Yukarıda da ele alındığı üzere hayvanların acı hissedebilme kapasiteleri hayvanlara muamele biçimlerine ilişkin bazı yasal düzenlemelere yol açmış, buna bağlı olarak hayvanları

kullanırken belli standartlara uyulmasını talep eden bazı tüketici hassasiyetleri ortaya çıkmıştır (Francione, 2008). Francione (2013), ortaya çıkan bu durumun da türçülük kapsamında olduğunu vurgular. Hayvanlar bir yandan korunması gereken, merhamet edilmesi gereken, çok acı çektirilmemesi gereken varlıklar olarak resmedilirken, bir yandan da hayvanların insanlar tarafından kullanılabilmesi, öldürülebilmesi ve alınıp satılabileceği yönündeki inanç ve uygulamalar sürmektedir. Bu görüş, Piazza ve arkadaşlarının (2019) çalışmasında yer alan insani muamele teması ile paralellik göstermektedir.

Hayvan etiğinde “hayvan refahı” olarak adlandırılan yaklaşıma yönelik olumlu tutumlara sahip olma durumu bu çalışmada, Glick ve Fiske’nin (1996) geliştirmiş olduğu korumacı cinsiyetçilik kavramından esinlenilerek “korumacı türçülük” olarak adlandırılmıştır. Korumacı türçülükte, insan harici hayvanların dar ve kalabalık kafeslerde tutulması, endüstriyel ortamlarda hamile bırakılmaları ve öldürülmeleri, hayvancılıkta ve hayvanlar üzerinde gerçekleştirilen deneylerde hayvanlara yönelik muameleleri düzenleyen yasaların az sayıda olması ya da uygulanmaması, hayvancılık sektöründe çalışan kişilerin hayvanlara kötü muamele göstermeleri, hayvanları öldürmeyi gerektiren et veya kürk gibi kullanım biçimleri ahlaken problemlilik olarak görülmektedir. Öte yandan aile çiftlikleri, hayvan kullanımını düzenleyen yasal sınırlamalar, hayvanların acısız biçimde öldürüldüğünün öne sürüldüğü yöntemler ve hayvanların doğrudan öldürülmesini içermeyen kullanım biçimleri olumlu kabul edilmektedir.

Francione ve Charlton (2015), hayvan hakları görüşü ile tutarlı olarak, türçülüğe karşı olmanın pratik anlamdaki tek mantıksal karşılığının hayvansal ürünlerin kullanımını mümkün olduğu ölçüde tümüyle reddetmek olduğunu savunmaktadır. Bu yaşam biçimi “veganlık” olarak adlandırılmaktadır. Veganlar, hayvan eti, sütü, yumurtası, balı gibi ürünleri yiyecek olarak tüketmedikleri gibi, hayvan derisi veya tüyünden giysileri kullanmayı reddetmekte, eğlence sektöründe, taşımacılıkta ya da bilimsel araştırmalarda hayvanların kullanılmasına karşı çıkmaktadırlar.

Öte yandan Singer, Mason ve Adamson (2006), hayvansal ürünleri sadece belli standartlar karşılandığında tüketmek anlamında “bilinçli hepçillik” kategorisini önermektedirler. Bu kategori, hayvan kullanımını ve ölümünün kendisini ahlaki problem olarak tanımlamamakta ancak deney laboratuvarlarında, endüstriyel hayvancılıkta veya geleneksel hayvancılıkta ortaya çıkan çeşitli muamele biçimlerini problem olarak görmekte, bu sebeple tüketicileri belirli standartlara uyan işletmelere yönlendirmektedir. Bu tarz bir tüketim davranışı yukarıda ele alınan “korumacı türçülük” kategorisi ile uyum sağlamaktadır.

Bunlardan ayrı olarak hayvan öldürmenin kendisini bir problem olarak tanımlayan, dolayısıyla hayvan eti yemeyi reddeden “vejetaryenlik” konumu bulunmaktadır. Hayvan eti yemeyi ahlaken reddeden ancak diğer hayvansal ürünleri tüketen kişiler arasında, son yıllarda hayvan refahı söylemlerinin etkisiyle piyasaya çıkan “serbest gezen tavuk yumurtası” gibi ürünleri tercih eden kişiler de bulunmaktadır.

Bu çalışmada türçülüğün ölçülmesi için geliştirilmiş tek aracın taşıdığı problemler ve ölçeğin insani muamele, hayvan refahı ya da korumacı türçülük olarak adlandırılacak olguya dair herhangi bir madde içermiyor olması sebebiyle, güncel hayvan etiği alanyazınından yola çıkılarak yeni bir ölçek geliştirilmesi girişiminde bulunulmuştur. Hem hayvan etiği alanyazınında hem de sosyal psikoloji alanında türçülük üzerine gerçekleştirilen diğer çalışmalarda türçülüğün kalıcı hiyerarşik bir dünya düzenine olan inançla olan ilişkisine sıklıkla değinilmektedir. Bu amaçla katılımcılara Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği uygulanmıştır. Bu çalışmada sosyal baskınlık yönelimi ile ölçülecek çelişik türçülük arasında olumlu ilişki olduğu öngörülmüştür (Hipotez 1; Yapı Geçerliliği).

Bu çalışma için hazırlanmış Hayvansal Ürünler Tüketim Formu, hayvansal ürünler tüketimine dair dördü kişinin kendi sağlığı ve çevresel kaygılar sebebiyle diğer beşi ahlaki görüşler sebebiyle alınan çeşitli yaşam tarzlarını belirlemektedir. Alanyazından yararlanılarak belirlenmiş olan bu yaşam tarzı kategorilerinin arasında türçülük puanı açısından anlamlı farkların ortaya çıkması öngörülmekte, hepçil kategorisinin en yüksek türçülük puanıyla, etik vegan konumunun ise en düşük türçülük puanıyla eşlenmesi beklenmektedir (Hipotez 2; Kapsam Geçerliliği).

Oluşturulan çelişik türçülük ölçeğinden elde edilen puan ile Caviola, Everett ve Faber'in (2018) Türçülük Ölçeğinden elde edilecek puan arasında anlamlı pozitif korelasyon görülmesi beklenmektedir (Hipotez 3; Uyuşma Geçerliliği).

Bunların yanı sıra, çelişik türçülük değeri ile empati arasındaki ilişkiye dair geçmiş veri mevcut olmadığından betimleyici amaçla bu iki değer arasındaki ilişki incelenmiştir.

Yöntem

Katılımcılar

Araştırmaya bilgisayar ortamında hazırlanan ve dağıtılan ölçekleri doldurarak katılan kişi sayısı 322'dir, ancak rastgele işaretleme yaptığı tespit edilen ya da ters kodlanmış sorulara tutarsız cevaplar veren kişiler elenerek örneklem N=288 olarak belirlenmiştir. Demografik formda yer alan açık uçlu cinsiyet sorusuna bu kişilerden 63'ü erkek olarak, 218'i kadın olarak yanıt vermiş, çalışmaya katılan 7 kişi ise ikili cinsiyetin haricinde -cinsiyetsiz, non-binary veya queer şeklinde- bir yanıt vermiştir. Çalışmaya katılanların yaş ortalaması $Ort=25.17$; standart sapması ise $S=7.095$ 'tir.

Katılımcılara kartopu örneklem modeliyle ulaşılmış, Hayvansal Ürün Tüketimi Bağlamında Yaşam Tarzları Formunda yer alan farklı yaşam tarzlarından kişilere ulaşmak amacıyla çeşitli sosyal medya platformlarında bu kişilerin üye olduğu, paylaşımlar yaptığı gruplarda ölçeğin bağlantısı paylaşılmıştır. Katılımcılardan 76'sı hayvansal ürünler tükettiğini (hepçil), 94'ü hayvansal ürünler tükettiğini ancak bu ürünleri seçerken hayvanların yaşama ve öldürülme biçimlerine göre seçim yaptığını (bilinçli hepçil), 24 kişi ahlaki sebeplerle et yemediğini ancak diğer hayvansal ürünleri tüketiyor olduğunu (etik vejetaryen), 4 kişi çevreyi korumak ya da kendi sağlığını ilgilendiren sebeplerle et yemediğini ancak diğer hayvansal ürünleri tükettiğini (diğer vejetaryen), 83 kişi etik/ahlaki sebeplerle hiçbir hayvansal ürünü tüketmediğini (etik vegan) ve son olarak 7 kişi çevreyi korumak veya kendi sağlığını ilgilendiren sebeplerle hiçbir hayvansal ürünü tüketmediğini beyan etmiştir.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu: Demografik bilgi formu, katılımcıların yaş, cinsiyet ve eğitim durumlarının sorulduğu üç sorudan oluşan kısa bir formdur.

Çelişik Türçülük Ölçeği Deneme Formu: Katılımcılara araştırmacılar tarafından bu çalışma için geliştirilmiş 24 ifade içeren Çelişik Türçülük Ölçeği Deneme Formu uygulanmıştır. Ölçek 7 dereceli (1= kesinlikle katılmıyorum, 7= kesinlikle katılıyorum) Likert tipinde ölçek olarak düzenlenmiştir (Örnek madde: Bir alışkanlık hayvanlara zarar veriyor olsa bile bu alışkanlığı sürdürmekte sakınca yoktur). Ölçeğin toplam puanı, ifadelere verilen likert değerleri toplanarak hesaplanmaktadır.

Ölçeğin geliştirme aşamasında alandaki ahlak felsefesi ve sosyal psikoloji alanyazını incelenmiş ve benzer çalışmalarda kullanılan ölçekler eleştirel bir çözümlenmeye tabi tutulmuştur. İlk madde havuzu oluşturulmuş, türcülük üzerine alanda çalışmalar yürüten hayvan hakları savunucularından ve ölçme ve değerlendirme konusunda uzman psikologlardan maddelere dair geri bildirimler alınmıştır. Ardından bu geri bildirimlerden yararlanılarak 24 maddelik deneme formu oluşturulmuştur. Deneme formu hazırlanırken, formdaki ifadelerin insan üstünlüğü, korumacı türcülük, pratik türcülük ve dilde türcülük olmak üzere dört boyuttan oluşacak şekilde dağılacağı öngörülmüştür.

Caviola, Everett ve Faber'in Türcülük Ölçeği: Bu çalışma için hazırlanmış olan Çelişik Türcülük Ölçeği Deneme Formu, Caviola, Everett ve Faber (2018) Türcülük Ölçeği ile beraber verilmiştir. Ölçek 7 dereceli (1= kesinlikle katılmıyorum,7= kesinlikle katılıyorum) Likert tipindedir. Özgün ölçeğin geçerlilik çalışması çevrimiçi bir formu dolduran 1108 ABDli katılımcı ile gerçekleştirilmiş, yapılan istatistiksel analizler sonucu ilk başta 27 madde olarak tasarlanan ölçek, 6 maddeye indirilmiştir (Örnek madde: Hayvanlar, ahlaki açıdan insanlardan daha az önem taşırlar). Ardından bu 6 maddelik liste 187 katılımcılık yeni bir örnekleme test edilmiş, maddeler arasında yüksek bir iç tutarlılık bulunmuştur ($\alpha = .81$). Altı maddelik ölçek bu çalışma için Türkçeye çevrilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık değeri $\alpha = .79$ olarak hesaplanmış, bu güvenilirlik puanı göz önünde bulundurularak ölçeğin çevrilmiş halinin karşılaştırma için geçerli bir puan vereceği varsayılmıştır.

Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği: Pratto ve diğerleri (1994) tarafından geliştirilmiş olan ölçek 16 maddeden oluşmaktadır (Örnek madde: Siz ne dersiniz deyin, bazı gruplar diğerlerinden daha değerlidir). Ölçeğin Türkçe uyarlaması, güvenilirlik ve geçerlik çalışması Karaçanta (2002) tarafından yapılmıştır. Ölçek 7 dereceli (1= kesinlikle katılmıyorum,7= kesinlikle katılıyorum) Likert tipinde ölçek olarak düzenlenmiştir. Karaçanta (2002) tarafından yapılan çalışmada ölçeğin iç tutarlılık değeri $\alpha = .85$ olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise bu değer $\alpha = .90$ olarak hesaplanmıştır.

Temel Empati Ölçeği: Temel Empati Ölçeği Jolliffe ve Farrington (2006) tarafından geliştirilmiş, 20 maddelik bir ölçektir. Ölçek 5 dereceli (1= kesinlikle katılmıyorum, 5= kesinlikle katılıyorum) Likert tipinde ölçek olarak düzenlenmiştir. Bu maddelerden 9 tanesi bilişsel empatiyi ölçerken (Örnek madde: Arkadaşım başarılı olduğunda onun ne kadar mutlu olduğunu anlayabilirim.), geri kalan 11 tanesi duygusal empatiyi (Örnek madde: Üzgün olan bir arkadaşımınla vakit geçirdikten sonra genellikle üzgün hissederim.) ölçmektedir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması, güvenilirlik ve geçerlik çalışması Topçu, Baker ve Aydın (2010) tarafından yapılmış, Cronbach alfa katsayıları yeterli değer aralığında yer alan .76 - .80 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise iç tutarlılık kat sayısı $\alpha = .85$ olarak hesaplanmıştır.

Hayvansal Ürün Tüketimi Bağlamında Yaşam Tarzları Formu: Hayvansal Ürün Tüketimi Bağlamında Yaşam Tarzları Formu, bu çalışma için hazırlanmış olan, katılımcıdan kendisine en yakın bulduğu yaşam tarzını seçmesinin istendiği 9 seçenekli bir zorunlu seçim formudur.

Alanyazından yararlanılarak türcülük ve hayvanlarla ilgili tutumlarla ilişkilendirilen yaşam tarzları olarak hepçil (tüm hayvansal ürünleri kullanan), bilinçli hepçil (sadece belli refah koşullarında üretilen hayvansal ürünleri kullanan), vejetaryen (hayvan eti yemeyen), bilinçli vejetaryen (hayvan eti yemeyen, ancak diğer hayvansal ürünler için ürünlerin üretim koşullarına dikkat eden) ve vegan (mümkün mertebe her türlü hayvansal ürün kullanımından kaçınan) şeklinde beş temel kategorileri oluşturulmuştur. Bununla beraber, vejetaryen ve vegan seçenekleri için hayvanlarla doğrudan ilişkili olmayan sebeplerle bu yaşam tarzlarını benimseyen kişileri ayırt edebilmek amacıyla sağlık/çevre sebebiyle vegan ve sağlık/çevre

sebebiyle vejetaryen olmak üzere 4 seçenek daha eklenmiştir, ancak bunlar hesaplama aşamasında “Diğer Vejetaryen” ve “Diğer Vegan” olarak tek bir kategoride değerlendirilmiştir. Son olarak değerlendirme aşamasında bu iki kategori arasında ayırım yapmaya yeterli olacak kadar kişiye ulaşamadığından “Bilinçli Vejetaryen” ve “Etik Vejetaryen” kategorileri birleştirilerek ele alınmıştır.

Bu formda kelimelerin anlamları bilinmeyebileceği, kafa karıştırıcı olabileceği ve anlamları hakkında farklı anlayışlar olabileceği öngörüldüğünden yaşam tarzlarının isimleri (hepçil, vejetaryen, vegan, bilinçli hepçil vs.) yer almamakta, yalnızca birer cümlelik tanımlar yer almaktadır. Form, çok seçenekli tek bir sorudan oluşmakta, bu sebeple iç tutarlılık değeri bulunmamaktadır. Tek maddeden oluşan formlarda Güvenilirlik için Korelasyonları Ayarlama Formülünü (Wanous ve Reichers, 1997) uygulamak mümkün olmakla beraber, bu çalışmada uygulanmamıştır.

İşlem

Bu çalışmada ölçekler Google Formlar uygulamasında hazırlanmış, Hayvansal Ürün Tüketimi Bağlamında Yaşam Tarzları Formunda yer alan yaşam tarzlarından katılımcılara ulaşabilmek amacıyla kartopu örneklem modeli tercih edilmiş, çeşitli çevrimiçi forumlar vasıtasıyla form yaygınlaştırılmıştır.

Araştırmada kullanılan Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği ve Temel Empati Ölçeği YÖK veri tabanında erişime açık bulunan tezlerden yararlanılarak derlenmiştir, Türcülük Ölçeği ise Caviola, Everett ve Faber’in (2018) çalışmasında kamuya açık bir biçimde yayınlanmıştır. Bu çalışmada; araştırma gerek konusu ve örnekleme bakımından gerekse uygulanma biçiminin yanılma, kamera kayıt gibi yöntemleri içermemesi sebebiyle hassas bir araştırma olmadığı göz önünde bulundurularak etik kurul iznine başvurulmamış ancak katılımcılardan yazılı ve sözlü bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Çalışmada veri toplama süreci 27 Nisan 2019 – 10 Mayıs 2019 arası toplam iki hafta sürmüştür.

Bulgular

Ölçeğin Boyutlarına Ayrılması

Çelişik türcülük ölçeği hazırlanırken alanyazından yararlanılarak 24 maddelik bir deneme formu oluşturulmuş ve dört alt boyut öngörülmüştür. Bu çalışmada SPSS 24 yazılımı üzerinden Açıklayıcı Faktör Analizi yürütülmüş, Temel Bileşen Analizi kullanılmıştır. Açıklayıcı faktör analizinin uygulanabilmesi için ilk olarak madde-toplam puan korelasyonları incelenmiş ve madde-toplam puan korelasyonları 0.2'nin altında kalan maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Bu ölçekte madde-toplam puan korelasyonları incelendiğinde bu ön şartı sağlayamayan iki madde olduğu tespit edilmiş ve bu maddeler ölçekten çıkarılmıştır.

Bu aşamanın ardından ölçeğin KMO ve Barlett değerleri incelenmiştir. Kalan 22 madde değerlendirildiğinde elde edilen KMO değeri .90'dır ve faktör analizine uygundur. Barlett küresellik testinin anlamlılık düzeyi [$\chi^2(210) = 2983, p = .00$] verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermiştir. Daha sonra varyans analizi yapılarak değerler kontrol edilmiştir. Bu aşamada, analizde ortak varyans tablosunda ekstraksiyon değeri .30 ve altı olan maddeler ölçekten çıkarılmaktadır. Bu amaçla maddelerin ortaklık değerleri kontrol edilmiş ve ekstraksiyon değeri .209 olan “Sirklerde kullanmak üzere hayvanları eğitmekte etik olarak bir problem yoktur” maddesinin gerekli şartı sağlamadığı tespit edilmiştir. Bu madde çıkarılarak yeniden varyans analizi yapıldığında ise tüm maddeler .30'un üzerinde değer almıştır.

Geri kalan 21 madde faktör analizine sokulmuştur. Doğru bir faktör analizinde döndürme öncesi matriste tüm maddelerin ilk bileşen ile .30 ve üzeri bir değerde örtüşmesi beklenmektedir. Bulgular

incelendiğinde 2 ve 17 numaralı soruların bu şartla örtüşmediği tespit edilmiş, bu sorular ölçekten çıkarılmıştır. Bu maddeler çıkarılıp yeniden varyans analizi yapıldığında tüm maddelerin ilk bileşen ile .30 ve üzerinde örtüştüğü tespit edilmiştir.

Kalan maddeler ile Temel Bileşen Analizine devam edilmiştir. Bu aşamada maddeler arasında ilişki olduğu öngörüldüğünden Kaiser Normalizasyonu ile Oblimin metodu kullanılmış, veriler korelasyon düzleminde değerlendirilmiştir. Yapılan analizde döndürme sonrası bazı maddelerin çift bileşene yüklendiği ve bu yüklemeler arasında .10'dan küçük bir fark bulunduğu tespit edilmiştir. Bu maddeler herhangi bir bileşenin ögesi olamayacağından çıkarılmıştır.

Bu maddelerin çıkarılmasının ardından yeniden yapılan varyans analizinde “Hayvan yününi giyim eşyası / aksesuar olarak kullanmakta etik olarak bir yanlış değildir” maddesinin ortak varyans tablosundaki faktör yükünün .245 ile .30'un altında kaldığı tespit edilmiştir ve bu madde çıkarılarak yeniden analiz yapılmıştır. Bu madde çıkarımından sonra yeniden Temel Bileşen Analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu üçüncü temel bileşen analizinde herhangi bir maddenin .10 değerinin altında kalacak şekilde birden fazla bileşene yüklenmediği ve ölçeğin üç alt boyutu olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 1

Maddelerin Bileşenlere Dağılımı

Madde	1	2	3
İnsanların hayvanları yiyecek, giyecek gibi amaçlarla kullanması doğal düzenin bir sonucudur	.55	.33	
Sadece keyif verdiği için hayvan sütü ve yumurtası tüketmekte etik olarak bir sakınca yoktur	.73		
Sadece keyif verdiği için hayvan eti yemekte etik bir problem yoktur	.60		
Yiyecek amacıyla yetiştirilmiş inek, tavuk gibi hayvanlarla ilgili ahlaki olan eylem onları vakti gelince mümkün olan en acısız biçimde öldürmektir	.81		
Hayvanlara endüstriyel çiftliklere kıyasla iyi davranılan küçük hayvancılık işletmelerini ve aile çiftliklerini desteklemeliyiz	.88		
Hayvan deneylerindeki hayvan hakları ihlallerini önemseyen bir kişi bu deneylere karşı çıkmak yerine bu deneyleri düzenleyecek yasalar ve koruma önlemleri talep etmelidir	.75		
İnek, tavuk gibi hayvanları önemseyen bir kişinin yapması gereken bu hayvanlardan gelen ürünleri yememek değil, iyi şartlarda yetiştirilmiş hayvanlardan gelen ürünleri seçmektir	.82		
Kürk giymek, yün kazak giymeye göre etik olarak daha kötüdür	.71		
Hayvanların var olma sebebi insanlara hizmet etmektir		.67	
Hayvanlara “yaşam hakkı” gibi haklar tanınması gerekir		.62	
İnsanlar hayvanları istedikleri gibi kullanabilirler		.85	
Hayvanlara zarar veriyor olsa bile hayvanlar üzerinde deneyler yapılabilir		.59	
Hayvan derisini giyim eşyası / aksesuar olarak kullanmak etik olarak yanlış değildir		.68	
Hayvan isimlerini (eşek, öküç gibi) argo ya da küfür olarak kullanmak kabul edilebilir bir şeydir			.92
Başkalarına kızdığında kızgınlığımı ifade etmek için hayvanların isimlerini kullanmakta sakınca görmem			.84
Özdeğerler	6.44	1.69	1.11
Açıklanan varyans (%)	42.9	11.3	7.4
Cronbach Alfa	.90	.73	.75

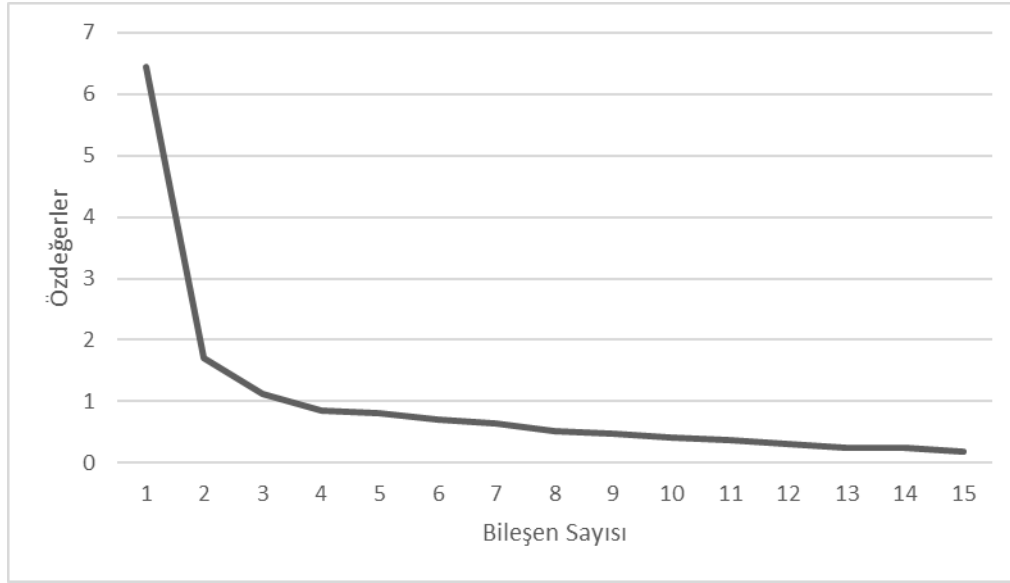
Not: .30'un altında yer alan yüklemeler tabloda gösterilmemektedir.

1. faktör Korumacı Türçülük, 2. faktör İnsan Üstünlüğü, 3. faktör Dilde Türçülük

Tablo 1'de görüldüğü üzere, 8 madde 1. boyuta, 5 madde 2. boyuta ve son olarak 2 madde ise 3. boyuta yerleşmektedir. Her ne kadar 1 numaralı madde hem 1. hem de 2. bileşende .30'dan daha fazla yüklenmiş olsa da, iki maddeye yüklenme miktarları arasında .10'dan daha yüksek bir fark bulunmaktadır.

Bu sebeple bu madde ölçekten çıkarılmamış ve 1 numaralı bileşenin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Ölçek bu verilerden yola çıkılarak 15 madde halinde yeniden düzenlenmiştir.

Elde edilen bu bulgu ölçeğe ilişkin Şekil 1’de yer alan özdeğer grafiği (scree plot) ile de uyum içerisindedir. Grafikte görüleceği gibi 3. bileşenden sonra özdeğer çizgisi düz bir hale gelmektedir. Bu da ölçeğin üç boyuttan oluştuğu bulgusunu destekler niteliktedir.

Şekil 1. Özdeğer grafiği

Çelişik Türçülük Ölçeğinin ve Alt Boyutların Güvenilirlik Analizi

15 madde olarak yeniden düzenlenen çelişik türçülük ölçeği, güvenilirliğinin ölçülmesi amacıyla iç tutarlılık analizine tabi tutulmuştur. Bu amaçla Cronbach’s Alpha testi uygulanmıştır. Uygulanan testte geliştirilmiş olan türçülük ölçeğinin iç tutarlılık değeri $\alpha=.90$ olarak belirlenmiştir, bu bulguya göre ölçek yüksek güvenilirliğe sahiptir.

Ölçekte üç bileşen vardır. 8 maddeden oluşan ilk bileşen Korumacı Türçülük Boyutu olarak adlandırılmıştır. Bu alt boyut, varyansın %42.9’unu açıklamaktadır ve iç tutarlılık değeri $\alpha=.90$ ’dır. 5 maddeden oluşan ikinci bileşen İnsan Üstünlüğü Boyutu olarak adlandırılmıştır; bu bileşen varyansın %11.3’ünü karşılamaktadır ve iç tutarlılığı $\alpha=.73$ olarak hesaplanmıştır. Son olarak 2 maddeden oluşan Dilde Türçülük boyutu bulunmaktadır; bu bileşen varyansın %7.4’ünü açıklamaktadır ve iç tutarlılığı $\alpha=.75$ olarak hesaplanmıştır. Korumacı türçülük boyutu yüksek iç güvenilirliğe sahipken, diğer iki boyut da oldukça güvenilir puan aralığında yer almaktadırlar.

Türçülük Ölçeğinin Diğer Ölçeklerle Korelasyonu

Oluşturulan çelişik türçülük ölçeğinin diğer ölçeklerle korelasyonu, ölçeğin uygunluk geçerliğini ölçmek amacıyla incelenmiştir. Alanyazından yararlanılarak türçülükle sosyal baskınlık yönelimi değerinin (H1) ve oluşturulan çelişik türçülük ölçeğinden alınan puan ile Caviola, Everett ve Faber’in (2018) Türçülük

ölçeğinden alınan puanın pozitif korelasyon içinde olduğu (H3) öngörülmüştür. Bulgular her iki hipotezi de destekler niteliktedir.

Çalışmada Çelişik Türçülük Ölçeği toplam puanı ile Caviola, Everett ve Faber (2018) Türçülük Ölçeği arasında anlamlı pozitif yönde korelasyon bulunmuştur ($r = .57; p < .01$). Buna ek olarak Caviola, Everett ve Faber (2018) Türçülük Ölçeği ile Çelişik Türçülük Ölçeğinin üç alt boyutu (Korumacı Türçülük $r = .48; p < .01$; İnsan Üstünlüğü $r = .42; p < .01$; Dilde Türçülük $r = .41; p < .01$) arasında da anlamlı pozitif yönde korelasyon bulgulanmıştır. Yine çelişik türçülük ölçeğinden alınan toplam puan ile ve sosyal baskınlık yönelimi arasında da anlamlı pozitif yönde korelasyon tespit edilmiştir ($r = .50; p < .01$). Bu ölçeğin gerçekten ölçmek istediği değeri ölçmekte olduğunun göstergesi kabul edilmekte, elde edilen bu bulgu kapsam geçerliliği değeri olarak görülmektedir.

Araştırmada duygusal ve bilişsel empati değeri ile türçülük arasındaki ilişki incelenmiştir. Duygusal ve bilişsel empati değerleri ile bu çalışmada geliştirilen ölçeğin verdiği çelişik türçülük toplam değeri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulgulanmıştır ($r = -.05; p > .05$ ve $r = -.08; p > .05$).

Tablo 2’de ölçeğin alt boyutlarının diğer ölçeklerle olan korelasyonları görülmektedir. Tabloda görüldüğü üzere, korumacı türçülük boyutu, sosyal baskınlık yönelimi ile anlamlı ilişkiye sahiptir edilmiştir ($r = .42; p < .01$), ancak duygusal empati ve bilişsel empati ile anlamlı ilişki bulgulanmamıştır ($r = -.01; p > .05$ ve $r = -.01; p > .05$). İnsan üstünlüğü boyutunun sosyal baskınlık yönelimi ($r = .52; p < .01$), duygusal empati ($r = -.12; p < .05$) ve bilişsel empati ile anlamlı ilişkiye sahip olduğu bulgulanmıştır. Son olarak dilde türçülük boyutunun sosyal baskınlık yönelimi ($r = .42; p < .01$) ve bilişsel empati ($r = -.25; p < .01$) ile ilişkili olduğu bulgulanmıştır.

Tablo 2

Ölçekler Arasındaki Korelasyon Değerleri

Ölçekler	1	2	3	4	5	6
1. Korumacı Türçülük	-					
2. İnsan Üstünlüğü	.54**	-				
3. Dilde Türçülük	.45**	.40**	-			
4. Türçülük (Caviola vd)	.48**	.77**	.41**	-		
5. Sosyal Baskınlık Yönelimi	.42**	.52**	.42**	.53**	-	
6. Duygusal Empati	-.01	-.12*	-.10	-.21**	-.28**	-
7. Bilişsel Empati	-.01	-.26**	-.25**	-.10	-.28**	.46**

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$

Çelişik Türçülük Değerinin Hayvansal Ürün Tüketimi Bağlamında Yaşam Tarzı Kategorilerine Göre Dağılımı

Çelişik türçülük ölçeğinin kapsam geçerliğini denetlemek amacıyla ölçekten alınan puanların hayvansal ürün tüketimi bağlamındaki kategoriler arasındaki dağılımında anlamlı farklılıklar bulgulanacağı öngörülmüştür (H2). Tablo 3’te görüldüğü üzere yapılan ANOVA testi bu öngörüğü doğrulamıştır [$F(5,282)=100.506, p = .000; p < .05$].

ANOVA testinde, insan üstünlüğü boyutunda [$F(5,282)=19.859, p = .000; p < .05$], korumacı türçülük boyutunda [$F(2,282)=119.627, p = .000; p < .05$] ve dilde türçülük boyutunda [$F(5,282)=14.847,$

$p=.000; p<0.05$] şeklinde olmak üzere ölçeğin tüm alt boyutları için yaşam tarzı grupları arasında anlamlı fark bulgulanmıştır.

Bonferroni yöntemiyle gerçekleştirilen post-hoc testine göre Korumacı türçülük boyutunda ise hepçil grup ($M=39.06$, $SD=9.27$) etik vejetaryen, etik vegan ve diğer vegan gruplarından; bilinçli hepçil grup ($M=37.62$, $SD=8.87$) etik vejetaryen ve etik vegan gruplardan, diğer vejetaryen grup ($M=31.25$, $SD=1.50$) etik vegan gruptan, etik vegan grup ($M=11.09$, $SD=3.91$) tüm gruplardan, diğer vegan grup ($M=28.57$, $SD=15.21$) hepçil ve etik vegan gruplardan anlamlı bir şekilde farklı sonuçlar almıştır.

Tablo 3

Çelişik Türçülük Değerinin Hayvansal Ürün Tüketimi Bağlamında Yaşam Tarzı Kategorilerine Göre Dağılımı

Yaşam Tarzları		N	Ort.	S	F	p
Çelişik Türçülük Ölçeği	Hepçil _{bced}	75	55.76	12.91	100.506	.000
	Bilinçli Etçil _{acef}	94	50.44	12.22		
	Etik Vejetaryen _{abe}	25	37.96	16.52		
	Diğer Vejetaryen _e	4	49.75	3.20		
	Etik Vegan _{abcd}	83	19.08	5.39		
	Diğer Vegan _{abe}	7	36.00	15.29		
	Toplam	288	41.34	18.84		
Korumacı Türçülük	Hepçil _{cef}	75	39.06	9.27	119.627	.000
	Bilinçli Etçil _{ce}	94	37.62	8.87		
	Etik Vejetaryen _{abe}	25	26.72	11.44		
	Diğer Vejetaryen _e	4	31.25	1.50		
	Etik Vegan _{abcd}	83	11.09	3.91		
	Diğer Vegan _{abce}	7	28.57	15.21		
	Toplam	288	29.10	14		
İnsan Üstünlüğü	Hepçil _{bcef}	75	10.44	4.87	19.859	.000
	Bilinçli Etçil _{ade}	94	8.41	3.63		
	Etik Vejetaryen _{ad}	25	6.80	4.55		
	Diğer Vejetaryen _{bcef}	4	14.50	6.13		
	Etik Vegan _{abd}	83	5.32	1.22		
	Diğer Vegan _{ad}	7	5.28	.75		
	Toplam	288	7.92	4.18		
Dilde Türçülük	Hepçil _{bef}	75	6.25	3.34	14.847	.000
	Bilinçli Etçil _{ae}	94	4.40	2.74		
	Etik Vejetaryen	25	4.44	3.37		
	Diğer Vejetaryen	4	4.00	2.44		
	Etik Vegan _{ab}	83	2.66	1.69		
	Diğer Vegan _a	7	2.14	.37		
	Toplam	288	4.32	3.01		

Not: Anlamlı farklar tabloda işaretlenmiştir. Hepçil (a), Bilinçli Etçil (b), Etik Vejetaryen (c), Diğer Vejetaryen (d), Etik Vegan (e), Diğer Vegan (f)

İnsan Üstünlüğü boyutunda ise tüm hayvansal ürünleri tüketen hepçil grup ($M=10.44$, $SD=4.87$), bilinçli hepçil, etik vejetaryen, etik vegan ve diğer vegan gruplardan, bilinçli hepçil grup ($M=8.41$, $SD=3.63$), hepçil, diğer vejetaryen ve etik vegan gruplardan, etik vejetaryen grup ($M=6.80$, $SD=4.55$) hepçil ve diğer vejetaryen gruplardan, diğer vejetaryen grup ($M=14.50$, $SD=6.13$) bilinçli hepçil, etik vejetaryen, etik vegan ve diğer vegan gruplardan, etik vegan grup ($M=5.32$, $SD=1.22$) hepçil, bilinçli hepçil ve diğer vejetaryen gruplardan ve son olarak diğer vegan grup ($M=5.28$, $SD=.75$) hepçil ve diğer vejetaryen gruplardan anlamlı bir şekilde farklı puan ortalamalarına sahiptir.

Son olarak dilde türçülük boyutunda hepçil grup ($M=6.25$, $SD=3.34$) bilinçli hepçil, etik vegan ve diğer vegan gruplardan, bilinçli hepçil grup ($M=4.40$, $SD=2.74$) hepçil ve etik vegan gruplardan, etik vegan

grup (M=2.66, SD=1.69) hepçil ve bilinçli hepçil gruplardan ve diğer vegan grup (M=2.14, SD=.37) ise sadece hepçil gruptan anlamlı biçimde farklı sonuçlar almıştır.

Tartışma

Bu çalışmada türçülük kavramı güncel hayvan etiği çalışmalarında yer alan hayvan refahı kavramını da kapsayacak şekilde işevuruk olarak tanımlanmış ve buna uygun bir ölçek oluşturulmuştur. Hayvan refahı kavramı, insan harici hayvanları ahlaki gözetim alanından tamamen dışlamıyor olduğundan ölçekte korumacı türçülük olarak adlandırılan bir boyuta yer verilmiş, ölçeğin ismi bu sebeple Çelişik Türçülük Ölçeği olarak belirlenmiştir. Faktör analizi aracılığıyla ölçeğin ve alt boyutların güvenilirliği bulgulanmış, ardından diğer ölçüm araçlarıyla olan ilişki incelenerek ölçeğin uygunluk ve kapsam geçerliği doğrulanmıştır.

Yapılan faktör analizinde ölçeğin maddeleri öngörüldüğü gibi dört farklı boyutta değil, üç boyut altında kümelenmiştir. Deneme formunda “pratik türçülük” boyutu altında toplanacağı öngörülen ve hayvan kullanım pratiklerini içeren maddelerden ölçeğin son halinde kalan maddeler 1 ve 2 numaraları bileşenlere yüklenmiştir. “Sadece keyif verdiği için hayvan eti yemekte etik bir problem yoktur” maddesi ile “Sadece keyif verdiği için hayvan sütü ve yumurtası tüketmekte etik bir sakınca yoktur” maddeleri “Korumacı Türçülük” boyutunu oluşturmaları öngörülen sorularla aynı bileşene yüklenmiştir. “Hayvan derisini kıyafet ve aksesuar olarak kullanmakta etik bir problem yoktur” sorusu ile “Hayvanlara acı verse de hayvanlar üzerinde bilimsel deneyler uygulanmalıdır” maddeleri ise soru havuzunda “İnsan Üstünlüğü” boyutunu oluşturacağı öngörülen maddelerle aynı bileşene yüklenmektedir. Öte yandan “İnsan Üstünlüğü” boyutuna yüklenmesi beklenen “Hayvanların kullanılması doğal düzenin sonucudur” ifadesini içeren madde ağırlıklı bir biçimde “Korumacı Türçülük” maddelerinin olduğu bileşene yüklenmiştir.

Bu veriler katılımcıların hayvan kullanım pratiklerine dair ortaklaşan bir bakış açısı olmadığını ve bu pratikleri birbirinden farklı yerlerde konumlandırıyor olduklarını gösteriyor olabilir. İnsan harici hayvanların gerek doğrudan bedenlerinin “et” olarak, gerekse beden çıktılarının süt ürünleri ve yumurta olarak tüketimini ifade eden maddelerle hayvan kullanımının doğal düzenin sonucu olduğunu ifade eden madde, küçük çiftliklerin desteklenmesini, hayvanların daha iyi şartlarda yetiştirilmelerini ve acısız biçimde öldürülmelerini ifade eden maddelerle aynı bileşene yüklenmektedir.

İlk bölümde ele alınan “hayvan refahı” görüşü 1 numaralı bileşene yüklenen tüm ifadelerle örtüşmektedir. Hayvan refahı görüşüne göre hayvanları kullanmak doğal düzenin bir sonucudur. Bu görüşe göre, hayvanların etlerinin, sütlerinin ve yumurtalarının tüketilmesinin kendisinde ahlaki bir problem bulunmamaktadır, fakat büyük endüstriyel üretim tesisleri yerine küçük aile çiftlikleri tercih edilmeli, bedenlerinden yiyecek elde edilecek olan hayvanlar acısız biçimde öldürülmelidir. Sözelimi, hayvanların çiftliklerde mutlu bir şekilde yaşıyor olduklarına odaklanan hayvansal ürün reklamlarında sıklıkla doğallık vurgusu ön plana çıkmaktadır. Bütün bu hususlar ele alındığında “Korumacı Türçülük” boyutu ilk başta öngörülmüş olduğundan daha kapsamlı ve güçlü bir alt boyut haline gelmiştir. Türçülüğe ilişkin hayvan refahı ile ilişkili türçülük, incelenen alan yazında yer alan diğer çalışmalarda bulunmamaktadır. Bu sebeple bu çalışma, güncel hayvan etiğinde önemli yer tutan türçülüğün bu boyutunu ele alması bakımından alan yazına katkı yapmaktadır.

Hayvanlar üzerinde yapılan deneyler ve hayvan derisinin kıyafet olarak kullanımı ise, doğal düzenin parçası bir gereklilik olarak görülen hayvanların gıda olarak kullanımından farklı olarak insan üstünlüğünü

ve hayvanların insanlara hizmet etmek için var olduğunu ifade eden maddelerle beraber gruplanmış. Özellikle hayvan deneyleri sıklıkla bu kullanıma odaklanan protestolar ve karşıt kampanyalarla gündeme getirilmiştir. Bunun sonucunda deneylerde hayvan kullanımına dair daha farklı tutumlar oluşmuş olabilir. Deri kullanımı ise, et ve süt tüketiminden farklı olarak hayvanların gerekli olmayan, tamamen lüks amaçlı tüketilmesi olarak algılanmış olabilir. Hayvan kullanım biçimlerine dair olası farklı tutumların ve değerlendirme biçimlerinin anlaşılabilmesi için daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.

Toplanan verilerle ilgili bir diğer husus da ölçekteki sorulara verilen cevaplar ile Hayvansal Ürün Tüketimi Bağlamında Yaşam Tarzları Formunda beyan edilen davranışlar arasındaki çelişkidir. Örneğin ölçekteki “Sadece keyif verdiği için hayvan eti yemekte etik bir problem yoktur.” ifadesine 288 katılımcının 144’ü “Kesinlikle katılmıyorum” cevabını vermiştir. Öte yandan yaşam tarzı formunda bu kişilerin 12’si “hepçil” kategorisini ifade eden seçeneği, 31’i ise “bilinçli hepçil” kategorisini ifade eden seçeneği seçmiştir. Bu durumda bu 43 katılımcı sadece keyif için hayvan eti yemekte kesinlikle etik bir problem olduğunu düşünmekte ancak gündelik hayatında bu davranışı sürdürmektedir. Benzer bir biçimde, sadece keyif için süt ürünleri ve yumurta tüketmekte etik bir problem olmadığını ifade eden maddeye “Kesinlikle Katılmıyorum” beyanını veren 123 kişiden 39’u yaşam tarzı formunda bu ürünleri tükettiği yönünde beyan vermiştir. Bu durumun en az üç açıklaması olabilir. İlk olarak katılımcılar söz konusu ifadeye dair beyanda bulunurken sosyal arzulanırlık etkisi ismi verilen hataya düşmüş olabilirler. Sosyal arzulanırlık etkisi, beyana dayalı veri toplanan çalışmalarda, özellikle konu hassas bir konu olduğunda ortaya çıkabilmektedir. Katılımcılar benliklerini korumak ya da diğerleri üzerinde bıraktıkları etkileri kontrol altında tutmak adına kendi tutumlarını beyan etmek yerine toplumsal olarak iyi olarak görüleceğine kanaat ettikleri bir beyanda bulunma eğiliminde olabilmektedir (Fisher, 1993). Buna göre, ihtimallerden biri katılımcıların gerçekte et yemekte etik bir problem olmadığını düşünmesi ancak bunu beyan etmenin kendilerini kötü göstereceğini düşünerek tam ters yönde bir cevaplandırma yapmış olmalarıdır.

Diğer bir açıklama, söz konusu katılımcıların “sadece keyif için” hayvan eti yemeyi yanlış bulması, öte yandan hayvan eti yemenin gerekliliğine inanıyor olmaları olabilir. Sorunun keyfi vurgulayarak sorulması tam da bu ayrımı yapma amacını taşımaktadır. Pek çok çalışmada tespit etmiş olduğu üzere, hayvan kullanımının sürdürülmesindeki en önemli meşrulaştırıcı mitlerden biri hayvan kullanımlarının gerekli olduğu mitidir (Hyers, 2006; Piazza ve diğerleri, 2015).

Son olarak, bu veri bilişsel çelişki kuramı üzerinden yorumlanabilir. Bastian ve Loughnan’a (2017) göre kişi keyif için hayvan eti yemekte ahlaki bir problem görse bile hem etin paketlenmesi, sunulması, adlandırılması gibi sebeplerle hem de sosyal olarak bu tüketime sürekli maruz kalıyor, gözlüyor ve buna katılıyor olmak gibi sebeplerle zamanla bu davranış üzerine düşünmekten vazgeçer. Öte yandan, bu durumda olan bir katılımcının “Kesinlikle katılmıyorum” gibi güçlü tutum beyan eden bir yanıtlama yapması bu kuram ile açıklanamamaktadır.

Bu maddeler arasındaki ilişkinin tam olarak anlaşılabilmesi için bu ölçeğe eşlik eden, katılımcılarla verdikleri yanıtlar hakkında derinlemesine görüşmelerin yapıldığı nitel bir çalışmanın gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

Bu çalışmanın türcülük ve genel olarak ayrımcılık ve önyargı alan yazınına üç bakımdan katkısı olduğunu öne sürülebilir. İlk olarak, gerçekleştirilen bu çalışma hayvan etiği literatüründe geniş yer bulan ancak sosyal psikoloji alanında geliştirilen ölçeklerde yer bulmayan hayvan refahı bağlamındaki türcülüğün ölçümünü *Korumacı Türcülük* alt boyutu ile mümkün hale getirmiştir. İkinci olarak, türcülük ile diğer

ayrımcılıklar arasında bir takım paralelliklerin olduğunu gösteren bazı çalışmalar vardır (Dhont, Hodson, Leite, 2016; Everett, Caviola, Savulescu ve Faber, 2019) ve türçülüğün ölçümünde kullanılan bu çalışmada elde edilen ölçek bu alan yazının gelişmesine katkı sağlayabilir. Son olarak, ayrımcılık ve önyargının dilsel inşası üzerine odaklanan çalışmalarla paralel olarak hayvanlar hakkındaki konuşma biçimlerinin incelenmesine dayanan nitel çalışmalar mevcuttur (Cook, 2015). Bu çalışmada ortaya çıkan ölçek, türçülüğe ilişkin önceki ölçek çalışmalarından farklı olarak türçülüğün dildeki ifadesini de ölçmektedir. Çalışma, türçülüğün nicel olarak ölçülebilmesi için Türkçe bir ölçeğin geliştirilmesi ile Türkiye'deki insan-hayvan ilişkileri ve ayrımcılık üzerine yapılacak olan gelecek çalışmalar için bir araç sağlamaktadır.

Çalışmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Kartopu örneklem modelinde farklı yaşam tarzlarından kişilere ulaşmak öncelik olarak belirlenmiş, ancak bu esnada örneklem cinsiyet bakımından dengeli dağılmamıştır. Bu nedenle cinsiyete ilişkin verilerin genellenebilirliği sınırlı kalmaktadır.

Kaynaklar

- Ascione, F. R. (1993). Children who are cruel to animals: A review of research and implications for developmental psychopathology. *Anthrozoös*, 6 (4), 226-247. doi: 10.2752/089279393787002105
- Bastian, B. ve Loughnan, S. (2017). Resolving the meat-paradox: A motivational account of morally troublesome behavior and its maintenance. *Personality and Social Psychology Review*, 21(3), 278-299. doi:10.1177/1088868316647562
- Bekoff, M. (1998). Resisting speciesism and expanding the community of equals. *BioScience*, 48(8), 638-641. doi:10.2307/1313423
- Bentham, J. (1970). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (1789), ed. by J. H Burns and HLA Hart, London.
- Burghardt, G.M. (1997) Review of Cavalieri and Singer, *Society and Animals*, 5, 83–86. doi: 10.1163/156853097X00231
- Caviola, L., Everett, J. A. ve Faber, N. S. (2018). The moral standing of animals: Towards a psychology of speciesism. *Journal of personality and social psychology*. doi:10.1037/pspp0000182
- Cook, G. (2015). ‘A pig is a person’ or ‘You can love a fox and hunt it’: Innovation and tradition in the discursive representation of animals. *Discourse & Society*, 26(5), 587-607. doi: 10.1177/0957926515576639
- Dhont, K., Hodson, G. ve Leite, A. C. (2016). Common ideological roots of speciesism and generalized ethnic prejudice: The social dominance human–animal relations model (SD-HARM). *European Journal of Personality*, 30(6), 507-522. doi:10.1002/per.2069
- Everett, J. A., Caviola, L., Savulescu, J. ve Faber, N. S. (2019). Speciesism, generalized prejudice, and perceptions of prejudiced others. *Group Processes & Intergroup Relations*, 22(6), 785-803. doi:10.1177/1368430218816962
- Fisher, R. J. (1993). Social desirability bias and the validity of indirect questioning. *Journal of consumer research*, 20(2), 303-315. doi:10.1086/209351
- Francione, G. L. (2006). Taking sentence seriously. *Journal of Animal Law & Ethics*, 1, 1.
- Francione, G. L. (2008). *Hayvan haklarına giriş: çocuğunuz mu köpeğiniz mi?*. çev , Gen, E., İletişim.
- Francione, G. L. (2012). Animal welfare, happy meat, and veganism as the moral baseline. *The philosophy of food*, 169-189.

- Francione, G. L. (2013). "Animal Welfare Regulation, "Happy Exploitation," and Speciesism", Animal Rights Abolitionist Approach (Web Sitesi) <https://www.abolitionistapproach.com/animal-welfare-regulation-happy-exploitation-and-speciesism/> (Erişim tarihi: 10.04.2019)
- Francione, G. L. ve Garner, R. (2010). *The animal rights debate: Abolition or regulation?*. Columbia University Press.
- Francione, G. L. ve Charlton, A. (2015). *Animal rights: The abolitionist approach*. Exempla Press.
- Glick, P. ve Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491–512. doi:10.1037/0022-3514.70.3.491
- Hyers, L. L. (2006). Myths used to legitimize the exploitation of animals: An application of social dominance theory. *Anthrozoös*, 19(3), 194-210. doi:10.2752/089279306785415538
- Jolliffe, D. ve Farrington, D. P. (2006). Development and validation of the Basic Empathy Scale. *Journal of adolescence*, 29(4), 589-611. doi:10.1016/j.adolescence.2005.08.010
- Karaçanta, H. (2002). Üniversite öğrencilerinin sosyal baskınlık yönelimi ve başka bazı değişkenler açısından karşılaştırılması. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Piazza, J., Cooper, L. ve Slater-Johnson, S. (2019). Rationalizing the Many Uses of Animals: Application of the 4N Justifications Beyond Meat. *Human-Animal Interaction Bulletin*. 8(1), 1-22.
- Piazza, J., Ruby, M. B., Loughnan, S., Luong, M., Kulik, J., Watkins, H. M. ve Seigerman, M. (2015). Rationalizing meat consumption. The 4Ns. *Appetite*, 91, 114-128. doi: 10.1016/j.appet.2015.04.011
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M. ve Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of personality and social psychology*, 67(4), 741. doi: 10.1037/0022-3514.67.4.741
- Ryder, R. D. (2004). Speciesism revisited. *Think*, 2(6), 83-92. doi: 10.1017/s1477175600002840
- Singer, P. (2005). *Hayvan Özgürleşmesi*, çev. Hayrullah Doğan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Singer, P., Mason, J. ve Adamson, R. (2006). *The way we eat: Why our food choices matter*. Emmaus, PA: Rodale.
- Topçu, Ç., Baker, Ö. E. ve Aydın, Y. Ç. (2010). Temel empati ölçeği Türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(34).
- Wanous, J. P., Reichers, A. E. ve Hudy, M. J. (1997). Overall job satisfaction: how good are single-item measures?. *Journal of applied Psychology*, 82(2), 247.